ÎN LEGĂTURĂ CU DOUĂ AMFORE CU INSCRIPȚIE PICTATĂ, DE LA GORNEA

Săpăturile arheologice executate în *castellum*-ul roman tîrziu de la Gornea — „Căuniţa de Jos"[1] au scos la iveală, în cadrul bogatului material ceramic apărut, un număr de cinci amfore fragmentare ce purtau pe gît şi în partea superioară a pîntecelui scurte inscripţii-notaţii trasate cu vopsea roşie[2].

Din păcate, din reproducerea lor fotografică[3] nu se distinge nici una dintre scurtele inscripţii pe care le poartă, — acest lucru fiind posibil numai în cazul celor două exemplare ce le reproducem şi noi (fig. 1 şi fig. 2), exemplare pe care autorul cercetărilor de la Gornea le-a ilustrat şi în desen[4].

Ambele piese se înscriu în categoria amforelor comune sfîrşitului veacului al IV-lea e.n. şi începutului celui următor, în cazul dat datarea lor fiind restrînsă la perioada post-378, mai probabil 392—402, cum N. Gudea a argumentat-o temeinic, corelînd nivelurile de distrugere şi incendiere ale *castellum*-ului de la Gornea cu încetarea emisiunilor monetare[5]. La „Căuniţa de Jos" ele constituie, indiscutabil, obiecte de import, aparţinînd unei largi şi binecunoscute categorii de materiale arheologice prezente — pe durata sec. IV—VI — în toate aşezările civile şi fortificaţiile militare din zona Dunării de Jos, precum şi în oraşele greceşti din Dobrogea[6].

În fine, se mai cuvine făcută precizarea că N. Gudea a intuit că semnele trasate pe cele două gîturi de amforă ce le discutăm reprezintă litere (sau cifre) greceşti[7], fără a mai căuta să dezlege şi înţelesul lor. De fapt, cum se va vedea din cele ce urmează, avea dreptate în ambele

---

[1] N. Gudea, *Gornea*, 1977, p. 38—91.
[2] *Ibidem*, p. 78, IV/2—6 = fig. 22/1—3 — fig. 23/1—2.
[3] *Ibidem*, fig. 22 — fig. 23.
[4] *Ibidem*, fig. 35 (= fig. 22/1 = p. 78, IV/2) şi fig. 35 a (= fig. 23/2 = p. 78, IV/3).
[5] *Ibidem*, p. 74.
[6] Vezi Em. Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, Bucureşti, 1976, *passim*.
[7] N. Gudea, *op. cit.*, p. 78, IV/2—3.

https://biblioteca-digitala.ro

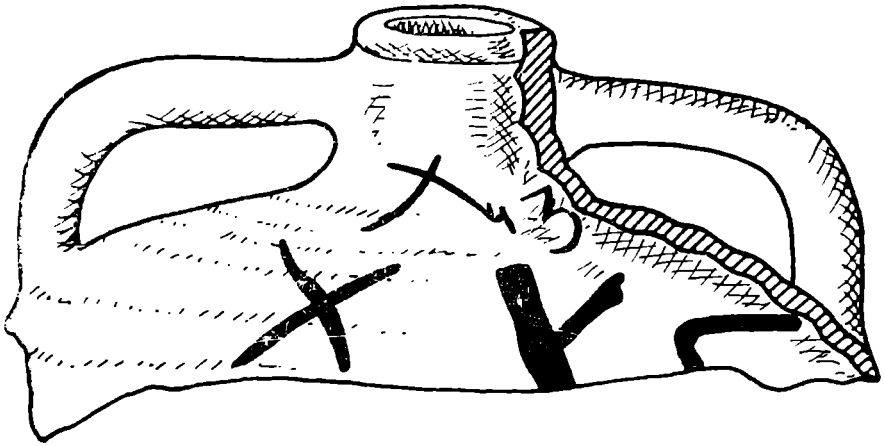

Fig. 1. Amforă fragmentară de la Gornea
Amphore fragmentaire de Gornea.

Fig. 2. Amforă fragmentară de la Gornea
Amphore fragmentaire de Gornea.

https://biblioteca-digitala.ro

sensuri, semnele cu pricina fiind într-adevăr *litere* greceşti, ce indică însă — prin valoarea de *cifre* pe care o au — capacitatea amforelor[8].

Pe fragmentul de amforă din fig. 1 se disting două rînduri de semne: unul mai sus, imediat la baza gîtului scurt, celălalt mai jos, la partea superioară a pîntecelui mult bombat.

În r. 1 distingem: un fel de X (de fapt semnul ⲭ, ce indică sextarii!), M (μ) şi Z, acesta din urmă trasat într-o manieră „cursivă" (ζ).

În r. 2 se repetă acelaşi semn X (ⲭ), urmat de un K (κ) şi de un fragment de literă ce a putut aparţine fie unui Γ (γ), fie unui E (ε).

Citim:

ⲭ (ξέσται) μζ′ = sextarii 47 (25,662 l),

iar în r. 2:

ⲭ (ξέσται) κγ′[9] = sextarii 23 (12,558 l) sau

ⲭ (ξέσται) κε′[10] = sextarii 25 (13,650 l).

Ca atare, scurtele notaţii de acest tip — făcute cel mai adesea cu vopsea roşie şi consemnînd, de cele mai multe ori, capacitatea — sînt comune pe amforele de sec. IV—VI descoperite în ţara noastră[11]. Indicarea, adeseori, a două capacităţi *diferite* pe acelaşi vas se făcea subînţelegîndu-se cantitatea de lichid (vin sau ulei) pe care amfora o cuprindea (sau o putea cuprinde) umplută fiind pînă în dreptul semnelor respective, — în cazul nostru pînă în partea de sus a pîntecelui sau „plină pînă la gît". Cîteodată explicaţia a fost căutată şi în faptul că indicarea celor două cifre — diferite — de capacitate nu se va fi făcut concomitent, ci pe măsură ce lichidul scădea din amfora ce fusese iniţial *plină*.

În acest caz, la un moment dat, pe amfora ce avusese la început (plină fiind) un conţinut de 47 sextarii, s-a trasat — tot cu vopsea roşie — o a doua inscripţie, ce indica realul conţinut din acel moment: 23 sau 25 sextarii.

În sfîrşit, mai atragem atenţia asupra faptului că redarea lui Z (folosit drept cifra 7!) prin forma sa cursivă (ζ) e cunoscută pe un lot de amfore comerciale descoperite în edificiul roman cu mozaic de la Tomis, amfore pe care exactitatea notării capacităţii lor prin litere-cifre greceşti *pictate* (în cazul dat: NZ, respectiv N = 57 sextarii) este confirmată de inscripţionarea *aceleiaşi cantităţi* şi prin cifre romane *zgîriate* (XXXXXIIIIIII)[12].

---

[8] Pentru sistemul de numeraţie în limba greacă şi consemnarea lui grafică, vezi V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie*, ed. II-a, vol. 2, Leipzig, 1913, p. 353—381.

[9] ΚΓ.

[10] ΚΕ.

[11] Em. Popescu, *op. cit.*, *passim*.

[12] Vezi A. Rădulescu, *Amfore cu inscripţii de la edificiul roman cu mozaic din Tomis*, în *Pontica*, VI, 1973, p. 193—206; idem, *Amphores inscrites provenant de l'édifice romain à mosaïque de Tomi*, în *Actes de la XIIe Conférence internationale d'études classiques „EIRENE", Cluj-Napoca, 2—7 Octobre 1972*, Bucureşti—Amsterdam, 1975, p. 693—694; Em. Popescu, *op. cit.*, nr. 66, j, 1; 66, j, 2; 66, j, 3; 66, j, 4; 66, j, 5; 66, j, 6; 66, j, 7.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu putem trece însă mai departe fără a preciza că ar mai putea exista şi o altă interpretare — ce-i drept, nu esenţial diferită de prima — pentru scurtele notaţii de pe amfora de la Gornea ce-o discutăm. Se ştie anume că printre multele prescurtări tachygrafice ale scrierii greceşti cursive există şi semnul convenţional ⲍ, cu valoare de ὑπό = „sub" sau ὕπο = „dedesubt de", „mai puţin de"[13].

Admiţînd că ⲍ din notaţia „comercială" de pe amforă ar avea acest înţeles, sensul celor două rînduri ale inscripţiei ar deveni:

ⲍ (ὑπὸ) μζ' (ξέσται) = sub 47 (sextarii);

ⲍ (ὑπὸ) κγ' [sau κε'] (ξέσται) = sub 23 [sau 25] (sextarii).

•

Cea de a doua amforă de la Gornea ce ne reţine atenţia (fig. 2) are şi ea inscripţia dispusă pe două rînduri: primul rînd sus, pe gîtul vasului, aproape de gură; celălalt la baza gîtului, în porţiunea de unde începe bombarea pîntecelui.

Rîndul 1 se citeşte fără dificultate:

(ξέσται) μι'[14] = (sextarii) 50 (27,300 l)

şi indică, fără îndoială, capacitatea amforei umplută „pînă la gură".

Transcrierea grafică a rîndului 2 îmbracă forma:

ⲍ Γ̇ ℏ

Aparent ininteligibilă la prima vedere, scurta notaţie din r. 2 credem că ascunde tot o banală precizare „comercială", putînd fi dezlegată astfel:

ⲍ surmontat de o liniuţă-semn de „prescurtare" (ⲍ̄) sau de un accent-semn de „prescurtare" (ⲍ́) este — mai cu seamă în cazul notaţiilor de caracter cifric-matematic — semnul convenţional general uzitat pentru ἐλάσσον = „fără", „mai puţin cu", „minus", „scăzut cu", „împuţinat cu", „diminuat cu"[15].

Γ , care are valoarea cifrică 3, surmontat sau urmat la dreapta, sus, de un accent (Γ́, Γ̇ sau Γ') este binecunoscuta şi general uzitata prescurtare pentru fracţia 1/3[16].

ℏ este şi el un semn convenţional de largă uzanţă, sensul său fiind μετρητής = „măsură"[17].

În atare cunoştinţă de cauză înţelesul notaţiei ⲍ́ Γ̇ ℏ devine: „fără (minus, mai puţin cu) 1/3 măsură", — cu alte cuvinte „mai puţin cu 1/3 sextar".

Rămîne greu de precizat dacă cele două notaţii de pe amforă, cea indicîndu-i capacitatea în stare „plină" (50 sextarii) şi cea menţionînd

[13] V. Gardthausen, *op. cit.*, p. 341.
[14] MI.
[15] V. Gardthausen, *op. cit.*, p. 342.
[16] *Ibidem*, p. 373.
[17] *Ibidem*, p. 342.

https://biblioteca-digitala.ro

lipsa unei treimi de sextar, au fost trasate *concomitent* sau r. 2 (ϡ Γ ͵ Η) a fost scris la un oarecare răstimp *după* r. 1 (μι).

Admiţînd *stricta contemporaneitate* a celor două notaţii, rîndul 2 ar fi de înţeles ca o precizare de detaliu, anume că, efectiv, amfora conţine cu o treime de măsură (0,182 l) mai puţin decît fusese indicată capacitatea vasului.

În caz că r. 2 a fost scris la o dată *ulterioară* trasării rîndului 1, precizarea lipsei de 1/3 de măsură s-ar putea datora, eventual, „beneficiarului" care — verificînd conţinutul — a ţinut să noteze, cu negutătorească acribie, lipsa (dealtminteri neînsemnată) faţă de totalul de 50 sextarii.

În încheiere, dorim să atragem atenţia că — pe viitor — ar fi bine să se urmărească la numerosul lot de amfore din zona Dunării de Jos, cu inscripţii vopsite ce marchează capacitatea, semnificaţia *exactă* a obişnuitului semn ϡ pus înaintea literelor-cifre greceşti: are el, întotdeauna, numai sensul de ξέσται[18] sau, cîteodată, şi cel de ὑπό ori ἐλάσσον (ϡ, ϡ)? În funcţie de stabilirea valorii sale precise va fi — poate — cazul să se „recitească" unele notaţii al căror înţeles e susceptibil a se modifica în mod corespunzător.

Considerăm că atenta urmărire a măruntelor mărturii epigrafice pictate (ori scrijelate) pe amforele din sec. IV—VI va schimba optica de-a vedea în ele numai piese de „minoră importanţă" şi va contribui la îmbogăţirea cunoştinţelor despre viaţa economică din veacurile respective.

NICOLAE VLASSA

A PROPOS DE DEUX AMPHORES DE GORNEA À INSCRIPTION PEINTE

(Résumé)

L'auteur présente deux amphores à inscription peinte, découvertes à Gornea, en lieu dit „Căuniţa de Jos".

Les pièces, datées à la fin du IVe début de Ve siècle n.e. (entre 392—402, conformément à la situation stratigraphique, correllée aux découvertes monnétaires) portent sur leur goulot des lettres grecques à valeur de ciffres — lesquelles indiquent la capacité des récipients respectifs.

[18] Cum, în mod constant, l-a dezlegat Em. Popescu în cartea sa de mai multe ori citată.

https://biblioteca-digitala.ro